
Сяргей Абламейка

...у Турэччыне вельмі лёгка не
даведацца,

... што ў сьвеце ёсьць такі народ ...
беларусы...

Акупант Гамер

або Каму шанцуе на суседзяў

Едучы па Турэччыне на аўтамабілі, ловіш сябе на думцы: “Як моцна ўсё навокал нагадвае Грэцыю”, а пасья раптам цяміш: дык гэта ж і ёсьць Грэцыя. У мінулым.

Пасья Траянскай вайны (XII стагоддзе да н.э.) грэцкія асаднікі прыйшлі ў сённяшнія навакольлі Анталіі і Аланіі. Ад іх засталіся цудоўныя антычныя гарады з храмамі і амфітэатрамі – цэлыя вуліцы і кварталы антычнай забудовы, фантаны, стадыёны, лазьні і жылыя дамы. Грэцкі тэатр у Аспэндасе – адзін з найлепш захаваных антычных амфітэатраў у сьвеце. У навакольлі курорту Сідэ – шэсьць старажытнагрэцкіх гарадоў (у іх ліку сам Сідэ), і кожны мае свой амфітэатр. Грэкі будавалі на забраных землях тэатры. А што беларусам у XIX-м стагоддзі пабудавалі расейцы? Вінакурні для перапрацоўкі бульбы на сьпірт і ганебныя цэрквы-мураўёўкі. А немцы ў XX-м стагоддзі наогул планавалі пабудаваць у

цэнтры Менску агромністы пляц з вялізным крэматорыем пасярэдзіне...

Калі мова заходзіць пра расейцаў з іх “цывілізацыйнай” місіяй, дык мне заўсёды ўспамінаюцца рымскія дарогі. Дзеве тысячы гадоў таму рымляне ніколі не паўтаралі рэльефу мясцовасці: калі на шляху будаўнікоў была ўпадзіна – будавалі мост, калі гара – прабівалі тунэль, калі балота – клалі брук на грэблю-дрэнаж складанай канструкцыі, што трымалася на дубовых палях. Глыбіня цвёрдай шматслойнай падушкі пад палатном – заўсёды 110 сантыметраў. Даўжыня брукаваных дарогаў у рымскай імперыі складала каля 300 тысячаў кіламетраў, з іх толькі 14 тысячаў – у Італіі, астатнія – у заваяваных правінцыях-калоніях. Многія з іх захаваліся па ўсёй Еўропе да нашых дзён, я бачыў такія ў Нямеччыне. А ў Расейскай імперыі ў сакраментальным 1913 годзе было 50 тысячаў кіламетраў дарогаў – і ўсе грунтовыя! Што тут скажаш – розныя бываюць імперыі...

Грэцкі паэт Гамер, аўтар несьмяротнай “Іліяды” – славутай гісторыі з часоў Траянскай вайны, нарадзіўся 700 гадоў да Хрыста ў горадзе Сьмірна на ўзьбярэжжы Эгейскага мора. Сёньня Сьмірна – гэта турэцкі горад-курорт Ізьмір. Мы заехалі туды, паблукалі па старой частцы гораду, з пачашчаным пульсам адчулі, што недзе тут, на гэтых вулках хлопчыкам бегаў адзін з пачынальнікаў еўрапейскай культуры – бясспрэчна, лепшай культуры ўсіх часоў, і накіраваліся ў свае навакольлі Анталіі.

Ехалі мы, сярод іншага, і праз гарадок Токат, які ў антычныя часы называўся Жыль. Якраз у Жылі Гай Юлій Цэзар нарадзіў сваё славутае выслоўе “Veni, vidi, vici” (“Прышоў, убачыў, перамог”).

Выязджаючы з Токату, я ўспомніў ня толькі Цэзара, але і сваю універсітэцкую выкладчыцу лаціны Нінэль Афінагенаўну Ганчарову – загадчыцу кафедры і аўтарку лепшых у Беларусі тагачасных падручнікаў па гэтай старажытнай мове. Лаціну я прагульваў. Таму пасля паўгоду заняткаў Ганчарова заявіла, што яе прадмет я ня здам і што мяне адлічаць з універсітэту за непаспяховасць. Я, аднак, такога выніку не планаваў, напросіўся на дадатковыя заняткі і доўгімі вечарамі займаўся з Нінэль Афінагенаўнай на кафедры дадаткова.

Прайшоў яшчэ паўгоду і надышоў час “расплаты” – сесія. У тыя часы лаціну вучылі на першым і другім курсах, а здавалі тыдзень, у тры этапы. У панядзелак здавалі лексічны мінімум, у сераду – прымаўкі і крылатыя выслоўі, а ў пятніцу – пераклад знаёмага і незнаёмага тэкстаў. Шэсьць гадзінаў і сорак хвілінаў я перакладаў вялікі кавалак з 14-га разьдзелу “Запісак аб Гальскай вайне” Юлія Цэзара і калі прыйшоў адказваць, Нінэль Афінагенаўна, як загадчыца кафедры, спыніла экзамен у іншых аўдыторыях і паклікала выкладчыкаў у нашую. Я адказваў перад усёй кафедрай. Ганчарова была шчаслівая, яе вочы праменіліся гонарам за мяне і за сябе, а пасля яна ўрачыста абвясціла, што іспыт я здаў бліскуча – і лексіку, і выслоўі, і пераклад – і заслугоўваю адзнакі “выдатна”, але за незалік у першым семестры атрымліваю агульную “добра”. Тады я, памятаю, засмуціўся, а цяпер прыгадваю ўсё з гумарам і ўдзячнасцю – лаціну забыць так і не ўдалося.

III

Паўз пляж праплывае маленечкая рыбацкая шхуна з велізарным турэцкім сьцягам на мачце – памер сьцяга параўнальны з памерам карабліка...

III

Туркі, вядома, здзіўляюць. На іх мове гавораць 150 мільёнаў чалавек на прасторы ад былой Югаславіі да Кітаю, і ААН прызнае турэцкую адной з найраспаўсюджаных моваў сьвету. А раней турэцкі ўплыў наогул сягаў паўсьвету. Атаманы кантралявалі поўнач Афрыкі, ад Марока і аж да Аману, а на поўначы – прастору ад Каўказу праз поўдзень Украіны аж да Вугоршчыны. Якраз у Турэччыне мне ўспомніўся геніяльны Сервантэс, які пісаў свайго “Дон Кіхота” пасля таго, як быў паранены ў бітве з туркамі-атаманамі пры Лепанта.

Кожная дзясятая жанчына ў Турэччыне жыве ў палігамным шлюбе (беларусы, калі хто ня ведае, практыкуюць манагамію).

У Турэччыне – 70 мільёнаў насельніцтва. Паводле афіцыйнай статыстыкі, 86% – туркі, 11% – курды, 2% – арабы і 1% – чэркесы, грузіны, грэкі, балгары і габрэі. 98% – мусульмане, астатнія хрысьціяне, юдэі ды зораартрысты.

Пра армянаў даведнікі ня згадваюць. Але разьню армянаў туркам, відаць, прызнаць давядзецца. Гэта – умова іх уступленьня ў Еўразьвяз. Але вось цікава – яны і цяпер мала каго пускаюць на Аратат. Альпіністу, які захоча ўзысьці на гэтую самую высокую вяршыню Турэччыны (5137 метраў), давядзецца шмат тыдняў хадзіць па чыноўніцкіх кабінетах і, урэшце атрымаўшы дазвол, заплаціць за яго яшчэ 420 еўра.

3% тэрыторыі Турэччыны знаходзяцца ў Еўропе – гэта Тракія (Thrakia), але ўся Турэччына хоча ўступіць у Еўразьвяз.

Праз чатыры месяцы пасля нашай паездкі ў Стамбуле хлопец-нацыяналіст застрэліў армянскага журналіста. На пахаваньне выйшла больш за 50 тысячаў туркаў пад лозунгам “Сёньня мы ўсе армяне”. Калі ў Маскве забілі Паліткоўскую, выйшла чалавек 150... А калі б у Маскве забілі чачэнскага журналіста-сепаратыста, думаю, ня выйшаў бы ніхто...

Зрэшты, генацыд армянаў афіцыйная Турэччына пакуль не прызнала.

III

Самы папулярны сродак перасоўваньня ў Турэччыне – далмушы. Гэта ня што іншае, як маршруткі-мікрааўтобусы. У Цэнтральнай і Заходняй Еўропе такога няма, а вось у Расеі і Беларусі папулярнасьць іх яшчэ і расьце, што гаворыць, на маю думку, пра цывілізацыйную блізкасьць нашай прасторы з турэцкаю. На жаль.

III

Турэцкая кухня – добрая і багатая, праўда не такая вытанчаная, як паўднёвыя еўрапейскія. Татальна ўжываюцца грыль, вуглі. Вельмі добра гатуюць барана – гатаваная на грылі марынаваная бараніна пахне горнымі травамі. У сьпякоту п’юць айран – салёную сумесь вады і белага ёгурту. З алкагольных напояў ужываюць ракі – настой анісу і разынак. Ракі разводзяць вадой, таму напой мае белы малочны колер. Гэтае пітво паляпшае настрой і хутка б’е ў галаву. Шмат фаршыруюць розным мясам баклажаны і кабачкі. Добра смакуюць лахмажуны – раскатаныя мучныя ляпёшкі з мясным фаршам, добра прыпраўленым перцам. Для неасьцярожных (у сэнсе здаровага ладу жыцьця і кантролю вагі) еўрапейскіх турыстаў вялікая спакуса – турэцкія слодычы: усемагчымыя цеставаыя, шакаладныя ды какосавыя прысмакі, намочаныя ў мёдзе...

Самі туркі любяць харчавацца ў нефармальных сталойках, так званых Lokanta. Ну і вядома Kebaby...

|||

Ня ведаю, хто ў каго запазычыў галоўны танец, але турэцкі халай – тое самае, што і грэцкае сіртакі. Туркі, калі танчаць халай, у такт рухам сьпяваюць: “Давай возьмемся за рукі, каб нас не наведалі сум і ростань”. Толькі бяруцца яны не за рукі, а мізенцам за мізенец...

|||

Да мяне ў гатэльнай рэстарачыі падышоў афіцыянт і на ламанай ангельскай мове запытаўся адкуль я. Я сказаў, што з Беларусі. А ён:

– О-о, Беларусь! Ведаю, ведаю.

Пытаюся адкуль. Кажа:

– Як толькі Алімпійскія гульні, дык толькі і чуваць: “Беларусь, Беларусь...”

|||

Расейскім турыстам туркі, часам, непрыхавана хамяць. Расейцы ідуць паўз крамы, а гандляры ў твар ім крычаць: “Мафія, мафія... Раман Абрамовіч...” І не зразумела, як да гэтага ставяцца самі “рускія людзі”. Па рэакцыі некаторых (з вялікімі залатымі крыжамі на шыі) відаць, што ім падабаецца...

Зрэшты, туркі стараюцца дагадзіць усім. Ва ўлётцы з запрашэньнем на канцэрт класічнай музыкі ў велізарным антычным амфітэатры старажытнагрэцкага гораду Аспэндас па-расейску напісана дакладна так: “Представлены известные симфонические оркестры, такие как Московский симфонический оркестр, Симфонический оркестр Чукурова, Симфонический оркестр Бурсы и др. Представлены выдающиеся голоса: Баритон, Тенор, Сопрано...”

Як кажуць, канец цытаты.

|||

Расейцы на пляжы лускаюць семкі. У Турэччыне семкі таксама прадаюцца, вялікія, смажаныя і смачныя – такія шэранькія, паласатыя. Але расейцы вязуць у Турэччыну свае, расейскія, чорныя. У іх на пакеціках напісана “Семечки...”

|||

Нашыя суседзі па гатэлі, культурна выкшталцоная габрэйская пара з Адэсы – ён дацэнт аднаго інстытуту, яна выкладчыца расейскай літаратуры ў педвучэльні – расказалі пра экскурсію з расейскай групай на захад Турэччыны. Дзябёлы экскурсавод з Масквы, калі яны запыталіся пры адным цудоўна захаваным антычным дамку, хто яго будаваў, адказаў:

– Хто ж яго ведае, нікога з жыхароў не засталася.

А калі аўтобус выехаў назад, у Сідэ, і турысты запыталіся, чаму іх не вязуць да аднаго з сямі цудаў сьвету – храму Артэміды, як гэта было запланавана, дзядзька сказаў:

– А чаго туды ехаць? Там жа ўсяго дзьве калоны засталася...

III

Уздоўж вуліцаў у горадзе Аланія растуць дрэвы. Як і шмат дзе ў іншых гарадах сьвету. Але ёсьць адно адрозьненьне. На дрэвах у Аланіі прымацаваныя маленькія жоўтыя скрынкі з адной чорнай кнопкай. Націсьнеш на такую і праз хвіліну-другую пад'едзе свабоднае таксі...

У Аланіі мне паказалі дарогу-серпантын, што вядзе ў старажытную візантыйскую крэпасць на вяршыні прыморскай гары. Увечары гэтая траса ператвараецца ў своеасаблівую біржу расейскіх жанчынаў – туды з усіх ваколіцаў імкнецца турэцкая моладзь, каб пазнаёміцца з даступнай расейскай (чытай, таксама і украінскай, беларускай і г. д) жанчынай. Мясцовыя мусульманскія звычаі не дазваляюць турэцкім жанчынам мець адносіны з мужчынамі да шлюбу – гэта ганьба і праклён сваякоў. Таму турэцкія мужчыны гуляюць з расейкамі. Гэтыя апошнія едуць туды сотнямі і тысячамі і аддаюцца туркам без ваганьняў у спадзяваньні выйсьці замуж.

А падманутыя туркамі шукальніцы лепшай долі нават заснавалі сайты ў інтэрнэце, дзе дзеляцца сваім досьведам...

Гэтая ганебная зьява сьведчыць, які сапраўдны кошт і вынік высілкаў сучаснай расейскай пост-гэбісцкай эліты вярнуць Расеі статус вялікай дзяржавы. Што гэта за статус, калі адтуль дзеўкі бягуць да туркаў, да лепшага жыцьця?

Як і грош цана сучасным беларускім посьпехам, калі ў Менску па набярэжнай Сьвіслачы гуляюць дзясяткі параў, складзеных з беларусак і ліванцаў, туркаў ды прадстаўнікоў іншых, чужых нам цывілізацыйна народаў усходу...

III

Думкі ў антычным амфітэатры V ст. да нашай эры ў старажытнагрэцкай Сідзе. Амфітэатр захаваўся не ідэальна. Шмат дзе скляпеньні ва ўнутраных калідорах падпіраюць жалезныя распоркі, каменныя лавы на трыбунах паўразбураныя, сцэна захавалася фрагментарна. Цяжка ўявіць, што такую спаруду ўзростам дзьве з паловай тысячы гадоў некаму прыйдзе ў галаву разбурыць, прызнаўшы яе канструкцыі аварыйнымі, і адбудаваць пасьяла на тым жа месцы дакладную копію з новых трывалых матэрыялаў. Але ўсё ж адзін такі кемлівы народ на сьвеце ёсьць – беларусы...

Стаіш на апошнім радзе трыбуны амфітэатру, аглядаеш наводдаль фантан Веспасіяна, антычныя лазьні, вуліцу з жылымі дамамі часоў Візантыі (V ст.), пасьяла паварочваешся да абкладзенай гіганцкімі камянямі антычнай гавані і храму Апалону з карынфскімі калонамі (2 ст. да н.э.) і ўяўляеш, як менскія мужычкі (чыноўнікі і бізнэсоўцы) прыязджаюць на агледзіны, прызнаюць амфітэатр аварыйным, зносяць яго і будуюць на гэтым месцы муляж... Грошы “асвоенныя” і справа зробленая – “красіва і са ўзаімнай пользай”.

Такі гвалт над гісторыяй, мастацтвам і здаровым сэнсам і тут, і ва ўсім сьвеце выклікаў бы вялікі рэзананс, а ў Менску апошнія 15 гадоў гэтак “рэстаўруюць” дом за домам, дом за домам, і нікому да гэтага няма справы. Народ “не панимает, зачэм эта нада...”

III

А ўсё ж цікава пару тыдняў правесці ў такой богам абранай старонцы – усё навокал пранізанае сонцам і гісторыяй...

Выходзіш агаломшаны з Музею Анаталійскай цывілізацыі (была такая 7000 гадоў перад Хрыстом)... Пастайш, падумаеш. Колькі гаспадароў змяніла гэтая зямля! Ад эпохі Бронзы да 1200-га году перад Хрыстом тут панавалі хеты, яны валодалі нават Сірыяй. Пасьяля прыйшлі грэкі. Ад паловы VI-га да паловы IV-га стагоддзяў да н.э панавалі персы, а пасьяля Аляксандр Македонскі вярнуў Малую Азію грэкам і забраў усё аж да самай Індыі. Пасьяля былі рымляне, пасьяля 1000 гадоў Візантыя, аж пакуль у XV ст. не прыйшлі туркі.

Гісторыя мадэрнай Турэччыны ў Беларусі малавядомая. А яна ўражвае.

Стварыў Турэцкую Рэспубліку генерал Асманскай імперыі Мустафа Кемаль, які пасьяля атрымаў прозьвішча Атацюрк (г. зн. бацька турак). У 1920 годзе ў Турэччыне была ўведзеная лацінка і пачалася моўная рэформа – персідскія ды арабскія словы сталі замяняцца турэцкімі. У 1923 годзе Атацюрк абвясціў Рэспубліку і скасаваў Халіфат, загадаў мужчынам насіць еўрапейскія касцюмы замест традыцыйных фезаў, увёў манагамію, правёў рэформу школы, перанёс сталіцу са Стамбулу ў Анкару, секулярызаваў дзяржаву. Атацюрк таксама загадаў і жанчынам насіць еўрапейскае адзенне і даў ім выбарчае права, чаго яшчэ шмат гадоў ня мелі жанчыны Швейцарыі або Францыі. У 1926 годзе Турэччына перайшла ад ісламскага календару да заходняга, скочыўшы з XIV-га стагоддзя ў XX-е. У 1934 годзе Атацюрк увёў прозьвішчы замест традыцыйных тытулаў. Памёр генерал у 1938 годзе, а ў 1953 годзе яму пабудаваў маўзалеі. Цяпер у Турэччыне ёсць горад Мустафакемаль, а партрэты Атацюрка сёння вісяць ва ўсіх дзяржаўных установах.

Ці пад сілу такое аднаму чалавеку? Зразумела, не. Мустафа Кемаль быў масонам. Як вядома, Асманскую імперыю пагубілі младатуркі, якія ўсе вучыліся ў Еўропе і былі масонамі – вучнямі масонаў французскіх. Турэцкая рэвалюцыя стала магутным натхняльным стымулам для масонаў усяго сьвету. Еўрапейскія пераўтварэнні ў Турэччыне сталі плёнам дзейнасьці домле – так называюць турэцкіх масонаў. Турэччына пачатку стагоддзя была масонскім раем – яны ехалі туды з усяго сьвету. Цяпер у Стамбуле налічваюць 17 масонскіх ложаў, а Вялікая ложа Турэччыны – адна з самых уплывовых арганізацыяў у краіне і адна з самых вядомых масонскіх ложаў у сьвеце. Уся турэцкая эліта і сёння – масоны. Галоўную ролю ў турэцкіх ложах адыгрываюць вайскоўцы, з чаго можна зрабіць выснову, што ісламістам у Турэччыне перамагчы вельмі цяжка. Ну а галоўным масонам Турэччыны дагэтуль лічыцца Мустафа Кемаль...

З усяго сказанага можна зразумець, якія сілы сёння дамагаюцца ўключэння Турэччыны ў Еўразьвяз, і што гэтае ўступленьне прынясе Еўропе...

Беларускім масонам Івану ды Антону Луцкевічам такія дзяржаўныя поспехі і ня сьніліся...

А мне ўвесну 1996-га году ня сьніўся сам Атацюрк, дарма што жыў я тады ў невялікім карлаварскім гатэлі “Фларэнц” у тым самым пакоі, дзе 70 гадоў перад гэтым папраўляў здароўе сам “стваральнік Турэцкай рэспублікі Кемаль Атацюрк”, аб чым паведамляе шылда на сьцяне перад уваходам у гатэль.

Калі вы загаворыце з нямецкімі турыстамі на пляжы, дык высветліце, што іх сацыяльны статус вельмі розьніцца ад сацыяльнага статусу турыстаў з былога СССР. З нашых краёў у Турэччыну езьдзяць бізнэсоўцы, чыноўнікі ды іншыя забяспечаныя людзі. А з Нямецчыны – усе, у тым ліку электрыкі, вадаправодчыкі і зваршчыкі. Глядзеў я неяк на пляжы на нейкіх простых малаадукаваных немцаў і думаў: дзе ж цяпер адпачываюць беларускія электрыкі, вадаправодчыкі і зваршчыкі, ці даехалі хаця б да Крыму, ці шанцуе ім пагрэць маладыя, а ў каго – і не маладыя ўжо костачкі ў цёплым морачку? Сумнеўна.

Ды што электрыкі? Ці можа сабе дазволіць адпачынак на моры мой бацька-пенсіянер – у мінулым аўтамабільны канструктар з дзясяткам аўтарскіх патэнтаў на вынаходніцтва? Ня можа. І гэта пры тым, што распрацаваныя ім за 45 гадоў на МАЗе вузлы і механізмы дагэтуль знаходзяцца ў вытворчасці... Нядаўна, калі мы з бацькам ехалі машынаю пад Менскам, нам давялося абганяць аўтапоезд з бульдозерам на прычэпе. Бацька сказаў: “Глядзі, вунь бачыш тармажныя вузлы пры колах прычэпу? Гэта мая першая пасья інстытуту распрацоўка, здаецца, 1960-га году... Іх яшчэ вырабляюць”. Мне тады сумна падумалася, колькі б за той патэнт атрымаў і далей атрымліваў бы бацька, каб быў немцам? Сумы, вядома, не назаву. Але затое ведаю, што нямецкія пенсіянеры – у тым ліку, былыя электрыкі, вадаправодчыкі і зваршчыкі, а таксама іх жонкі, тры зімнія месяцы масава праводзяць у Турэччыне, у чатырохзоркавых гатэлях, плёскаючыся ў басейнах, бясплатна п’ючы мясцовае віно і смачна харчуючыся ў шыкоўных гатэльных рэстаранях паводле сістэмы “усё ў цане”.

Эканомныя нямецкія пенсіянеры падлічылі, што правесці так месяц у Турэччыне на сваю месячную пенсію ім таньней, чым самім харчавацца дома і плаціць за ацяпленне дамоў... Яшчэ і грошы застаюцца. Таму і купляюць пуцёўкі адразу на тры месяцы.

III

У Турэччыне, прынамсі, уздоўж паўднёвага (курортнага) ўзьбярэжжа – добрыя дарогі. І справа, відаць, ня толькі ў добрым “напаўняльніку” для асфальту – у Беларусі – гэта “гравій”, папросту кажучы жвір, а ў Турэччыне – драблёная горная парода, каменьчыкі; – але і ў турыстычных нашых грошыках. І тут міжволі пачынаеш задумвацца над прыродай посьпеху.

Вельмі часта людзі нараджаюцца і ад самага дзяцінства адчуваюць (чуюць) пакліканьне да нейкай дзейнасьці або мэты – ім конча хочацца некім стаць або нечага дамагчыся. Многія дамагаюцца, і вельмі рознымі спосабамі. Пачынальнікі каралеўскіх або княскіх родаў былі, часта, вераломнымі злачынцамі, якія са сваімі бандамі рабавалі падарожнікаў і абкладалі данінай навакольнае насельніцтва (ужо ў наш час нарадзілася прыказка, што першы мільён ніколі не бывае законным). Але вось так злахітра здабыўшы ўладу або грошы, людзі забяспечваюць сваіх нашчадкаў на доўгія стагоддзі наперад. І тыя, дзякуючы злачынным і жорсткім учынкам зламисных продкаў, могуць насалоджвацца жыцьцём і яго магчымасьцямі, могуць быць дабрачынцамі і веруючымі людзьмі, могуць здабываць найлепшую адукацыю, каб стаць творцамі, навукоўцамі, палітыкамі і, нават, іерархамі царквы. Яны могуць складаць прыгожую музыку, пісаць фантастычныя карціны, быць вытанчанымі паэтамі і дарыць людзям радасьць ад кантакту з высокай прыгажосцю.

А ў пачатку былі грэх, зло, кроў і крывадушнасць. Такім чынам, відаць, у людзях спрацоўвае іх боская прырода і боская ласка, здольная найгоршае павярнуць на лепшае...

Яшчэ адна складовая посьпеху – правільнае рашэнне. Часам трэба залішняю энергію ў сабе стрымаць. Калі мы пачынаем рух, мы ня ведаем, чым ён скончыцца. У пачатку XX стагоддзя падчас сталыпінскіх рэформаў у Расеі каля мільёну беларускіх сялянаў з'ехалі ў Сібір. Гэта былі ня горшыя людзі – энергічныя, сьмелыя і гаспадарлівыя. Яны не хацелі задавальняцца малым на Бацькаўшчыне, дзяліць з братамі невялікія бацькоўскія надзелы зямлі, яны марылі аб дабрабыце і заможнасці. Паехалі ў той няблізкі сьвет, атрымалі зямлю, нарадзілі дзяцей... І жывуць яшчэ сёння браточкі ў Сібіры цэлымі беларускімі вёскамі – нашыя этнографы яшчэ ў 80-я гады XX стагоддзя запісвалі там сотнямі беларускія песьні. Але што ж маюць іх нашчадкі ў цяперашняй жабрачай Расеі? Якое жыццё яны пражылі і што ў іх наперадзе – кітайскае панаваньне? Ці параўнаецца іх доля з жыццём тых, хто тады перабраўся ў Польшчу ці ў ЗША, або хаця б застаўся ў Беларусі?..

Гэтаксама і продкі беларусаў. Прафесар Георгі Штыхаў кажа, што дрыгавічы прыйшлі на Гарадзеншчыну і Меншчыну з берагоў Влтавы – яны жылі ў навакольных сённяшняе Прагі. Гэта былі лепшыя – энергічныя, сьмелыя ды адчайныя. Не захацелі кантакту з немцамі, плюнулі на іх... І якім славянам сёння лепш – чэхам ці беларусам? Чый уплыў аказаўся больш плённы – нямецкі або расейскі? Няма сумневу, што рашэнне аб пераходзе на паўночны ўсход нашы продкі прынялі памылкова.

Таму ў Беларусі такі кепскі (мяккі) асфальт. Няма горнай пароды... Няма гор, няма мора. Ёсць толькі гліна, лес і балота. Вуліцы даводзілася брукваць глыжамі, хаты будавалі з дрэва. У выніку (а таксама праз суседзяў) – праблемы са спадчынай. І шмат хто ў нас і ня ведае, што ў горных еўрапейскіх краінах праціраць ад пылу абутак ня трэба, бо пылу няма... Геалогія, геаграфія.

А продкі туркаў не памыліліся, калі заваёўвалі Візантыю і ўвесь паўвостраў Малую Азію. Яны, як сярэднявечныя ліхія людзі, здабылі багацце і перадалі яго нашчадкам, а тыя сёння могуць няблага існаваць за кошт турызму, паказваючы сьвету антычныя шэдэўры, да стварэння якіх ня маюць ніякага дачынення.

Якраз пра гэта думаецца, калі ляжыш на турэцкім пляжы або падарожнічаеш па былых грэцкіх гарадах, над якімі цяпер лунае чырвоны турэцкі сыцяг з белымі паўмесяцам і зоркай...

|||

Над уваходам у пляжную краму на беразе мора паміж пяці- і чатырохзоркавых гатэляў, у якой прадаюцца купальнікі і шорты, паўтара дзясятка сыцягоў еўрапейскіх краінаў. Тое самае – шмат дзе. Трапляюцца расейскія і ўкраінскія. Але беларускага – ні афіцыйнага, ні нацыянальнага – няма.

Неяк пры той краме са сыцягамі мне падумалася, што за апошнія 15 гадоў маіх бадзьянняў па розных прыморскіх гарадах на прасторы ад Крыму і да Канарскіх выспаў, мне ніколі не трапляліся беларусы... Мы з жонкай заўсёды размаўляем па-беларуску. І вось за гэтыя 15 гадоў на нашу беларускую мову зрэгавалі два разы, і абодва разы – беларусы габрэйскага паходжання. Першы раз – габрэйская сям'я з Дрэздэну, якая

10 гадоў перад тым эмігравала з Менску, сталася гэта на Маёрцы. І другі раз – у Карлавых Варах, да нас, пачуўшы беларускую мову, падышла дасьледчыца творчасьці Васіля Быкава з Канады Зінаіда Гемпелевіч, былая мянчучка... Ва ўсіх астатніх выпадках ні мы ня чулі нідзе сваіх, ні нас ніхто ня чуў. А можа і чулі, ды прамаўчалі, бо не маглі б падтрымаць гаворкі па-нашаму...

Наогул, будучы ў Турэччыне і бадзяючыся па спрэс антычных гарадах, нельга ўсё ж не заўважыць вакол туркаў. Затое ў Турэччыне вельмі лёгка не даведацца, што ў сьвеце ёсьць такі народ – беларусы...

*Прага-Сідэ-Прага,
верасень 2006-люты 2007*

